
MOSTARSKI BISKUP ALOJZIJE MIŠIĆ (1912.-1942.)
ZA VRIJEME DRUGOGA SVJETSKOG RATA
Prilog proučavanju međucrkvениh i međunacionalnih odnosa*

Tomo Vukšić, Sarajevo

UDK: 26212 Mišić, A.
261.8 (497.6)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 3/2006.

Sažetak

Ovaj rad bavi se ulogom mostarskoga biskupa Mišića u prvim dvjema godinama Drugoga svjetskog rata, a sastoji se od dva dijela. U prvome su ukratko predstavljene konfesionalne prilike u BiH i posebice stanje Katoličke crkve u Hercegovini neposredno prije tog rata. Drugi je dio posvećen samom biskupu Mišiću i njegovu djelovanju, tako da je najprije opisan početak rata u njegovoj biskupiji, čije su prve žrtve bili upravo Hrvati. Prikazano je također Mišićevo pozdravljanje nastanka hrvatske države. No, iako je, općenito govoreći, u pravoslavce imao vrlo malo povjerenja, a u muslimane nimalo, u početku se nadao da su prelasci na katoličku vjeru bili dragovoljni. U tu svrhu objavio je i posebnu okružnicu o prijelazima. Od svećenika je tražio razborito postupanje u ratnim prilikama i pomaganje siromašnima, prosvjedovao je, osobno i preko svojih predstavnika, protiv progona nedužnoga pravoslavnoga i katoličkoga stanovništva te je u tu svrhu nekoliko puta pisao državnim vlastima i Biskupskoj konferenciji u Zagrebu te zapovjedništvu talijanske vojske u Mostaru.

Biskup Alojzije Mišić na svoj je način, zbog dugotrajnog obnašanja službe koju je obavljao, vidno obilježio život Crkve u Hercegovini tijekom prve polovice 20. st. Ovaj tekst međutim bavi se samo njegovim djelovanjem tijekom prve godine Drugoga svjetskog rata, a biskup je umro već godine 1942. Naime, na biskupsku ga je

---

* Ovo je dio predavanja koje je, s naslovom "Biskupi Alojzije Mišić i Jozo Garić za vrijeme Drugoga svjetskog rata", održano 16. rujna 2005. na Studijskom danu u franjevačkom samostanu Petrićevac kod Banje Luke, priređenome u povodu 120. godišnjice uspostave samostana i 130 godina osnutka istoimene župe; ovdje se objavljuje s dopuštenjem priređivača Studijskoga dana.

službu imenovao papa Pio X. još 1912. godine, te je biskup Mišić predvodio Crkvu u Hercegovini tijekom cijelih trideset godina.¹

Na početku svakako treba upozoriti kako je vrlo otežano proučavati ulogu biskupa Mišića za vrijeme Drugoga svjetskog rata, i to zato što se o tome dosad vrlo malo pisalo, a ono što je napisano ili je pisano samo usputno ili je snažno ideološki obojeno te često i posvema neutemeljeno.² No, o djelovanju ovog biskupa tijekom rata teško je pisati i zato što na raspolaganju nema dovoljno autentične dokumentacije iz toga vremena.

Kao što je poznato, cjelokupan arhiv Biskupskog ordinarijata iz Mostara od početka 1941. do travnja 1948. godine zaplijenila je komunistička vlast 1948. godine, na dan kad je uhapšen tadašnji mostarski biskup dr. Petar Čule, te arhiv nikada nije vraćen. Nedostaje čak i knjiga protokola za Mišićevo vrijeme tako da ni taj minimalni uvid u dokumente nije moguć. Stoga se istraživač mora osloniti na ono malo listova što su komunisti zaboravili odnijeti i na rijetke dokumente koji su sačuvani negdje na drugome mjestu.

1. Katolici u BiH uoči Drugoga svjetskog rata

U upravnom smislu Katolička crkva u BiH je između dvaju svjetskih ratova bila razdijeljena u četiri biskupije, okupljene u

---

¹ Usp. Krunoslav Draganović, *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Sarajevo 1939.; K. Draganović, *Hrvatske biskupije (Sadašnjost kroz prizmu prošlosti)*, u: *Croatia sacra* (svečani broj u čast prve godišnjice Nezavisne Države Hrvatske), Zagreb, 1943.; Božo Goluža, *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini 1918.-1941.*, Mostar, 1995.; Tomo Vukšić, *Od 1918. do naših dana*, u: *Snježana Vasilj – Srećko Džaja – Marko Karamatić – Tomo Vukšić, Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1997., str. 99-129; T. Vukšić, *Crkva i vjerski život među Hrvatima i Slovencima od osnivanja kraljevine Jugoslavije do uspostave komunističke vlasti (1918.-1945.)*, u: *Vrhbosnensia* 2/2004., str. 337-368; Dartel Geert van, *Ćirilometodska ideja i svetosavlje*, Zagreb, 1984.; Ivan Mužić, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, Split, 1978.; Marko Cemović, *Konkordat između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1937.

² Koliko je poznato, o djelovanju biskupa Mišića za vrijeme Drugoga svjetskog rata sporadično su pisali neki autori iz komunističkoga razdoblja, njegovo se ime spominjalo u studijama i kratkim člancima u dnevnom tisku ili nešto šire u studijama koje su pretendirale na znanstvenost, a koje su se bavile općenito ulogom Katoličke crkve i klera u ratnim zbivanjima. No to spominjanje ovoga biskupa bilo je iznimno ideološki obojeno, uglavnom usputno, bez dovoljna proučavanja dokumenata, te stoga često i neozbiljno. Tako npr. Viktor Novak, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Beograd, 1989., str. 636-638; Sima Simić, *Hercegovački biskupi za vreme okupacije Jugoslavije*, Beograd, 1990., str. 15-

jednu metropoliju. Bile su to: sarajevska nadbiskupija, kojoj je na čelu bio nadbiskup i metropolit Ivan Šarić, biskupije mostarska i trebinjska s biskupom Alojzijem Mišićem, te banjolučka koju je predvodio biskup Jozo Garić. Franjevci su imali dvije provincije, sa sjedištima u Sarajevu i Mostaru, dva sjemeništa i dvije bogoslovije. U biskupijskom sjemeništu u Travniku i bogosloviji u Sarajevu djelovali su i isusovci a trapisti su imali svoj veliki samostan u blizini Banje Luke s vlastitom osnovnom školom, gimnazijom i bogoslovijom.

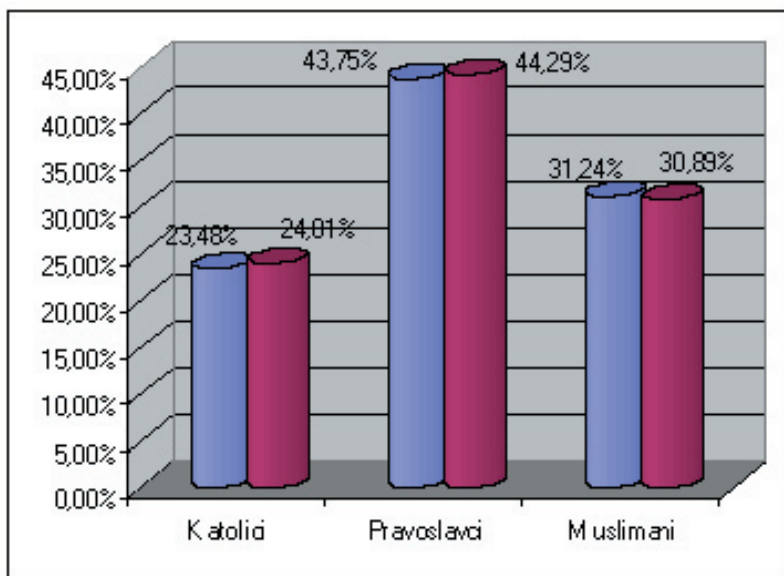
Broj katolika je između 1921. i 1931. godine ukupno porastao s 444.431 na 557.836. Istodobno, broj pravoslavaca se sa 820.731 popeo na 1.028.723, a broj muslimana je sa 586.151 porastao na 717.562. Odnosno, kad se ti odnosi pretvore u relativne brojeve, za oko 0,50 posto poraslo je sudjelovanje katolika i pravoslavaca u ukupnom broju stanovnika, a za otprilike isto toliko smanjio se postotak muslimana.³

Na istome području na početku Drugoga svjetskog rata djelovalo je više od 700 časni sestara, pripadnica različitih redova: Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga, Školske sestre sv. Franje s provincijalnom upravom u Mostaru, Kćeri Božje ljubavi, Služavke malog Isusa s vrhovnom upravom u Sarajevu, Sestre sv. Križa i Klanjateljice krvi Kristove, koje su obavljale razgranatu humanitarnu, odgojnu i prosvjetnu djelatnost.⁴

19; Ćiril Petešić, *Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941.-1945.*, Zagreb, 1982., str. 95-101 itd. Za razliku od toga, tek u novije vrijeme počinju se pojavljivati studije čiji se autori trude objektivno studirati ulogu Katoličke crkve u ratnom razdoblju, no i u njima se Mišić spominje samo povremeno. Usp. Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, I., Zagreb, 1998.; J. Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945. Dokumenti*, II., Zagreb, 1998.

³ Usp. Direkcija državne statistike, *Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd, 1922.; *Definitivni rezultati popisa stanovništva Jugoslavije 1931. po veroispovesti*, Beograd, 1931.; Rudolf Bičanić, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, Zagreb, 1938.; Jure Petričević, *Nacionalnost stanovništva Jugoslavije, Napredovanje Muslimana i Albanaca*, Brugg, 1983., str. 26-30; Krunoslav Draganović, *Katolici Bosne i Hercegovine u svjetlu statistike*, u: *Grad na gori, Sarajevo, 1926.*, str. 128-151.

⁴ Usp. T. Vukšić, *Pogled na katoličko školstvo u Bosni i Hercegovini u XX. stoljeću*, u: *Školstvo u XX. stoljeću. Radovi predstavljeni na Stručno-znanstvenom skupu s međunarodnim sudjelovanjem – Zagreb, 25.-27. listopada 2001. godine povodom 100. obljetnice Hrvatskog školskog muzeja*, Zagreb, 2003., str. 287-309; Vojislav Bogičević, *Pismenost u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1975.; Berislava Vračić, Alfonza Kovačić, *Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga. Družbine filijale*, II., Zagreb, 1998.; Natalija Branka Palac, *Stoljeće života. Školske sestre franjevske u Hercegovini 1899.-1999.*, Mostar, 2000.; Alojzija Mutić - Božena Caratan, *Provincija Božje providnosti družbe kćeri Božje ljubavi*, Split-Zagreb, 1982.; Flavija Šutić - Ines Kezić, *S povjerenjem u krv Jaganjčevu*, Zagreb, 1984.

Promjena konfesionalne prisutnosti u BiH između 1921. i 1931. godine

1.1. Mostarska i trebinjska biskupija

U Hercegovini se katolicima kao i danas propovijedalo isključivo na hrvatskome. U odnosu na prethodno razdoblje broj vjernika je rastao, broj svećenika također, a podizane su nove crkve i drugi crkveni prostori. Tako su na početku Drugoga svjetskog rata u Hercegovini postojale 63 župe razdijeljene u 10 dekanata (8 u Mostarsko-duvanjskoj i 2 u Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji), 50 crkava i 386 kapelica. Broj vjernika se do godine 1942. bio popeo na više od 190.000, a među njima je djelovalo 150 franjevačkih svećenika i 32 dijecezanska.⁵ Jedan dijecezanski svećenik, inkardiniran u mostarsku biskupiju, djelovao je u Dalmaciji.⁶ Oko 30 svećenika franjevac služilo je Crkvi izvan Provincije, ponajviše u SAD-u, a jedan od njih bio je misionar u Kini. Nakon 1941. godine do kraja rata zaređeno je još pet dijecezanskih svećenika, čime se njihov

⁵ Usp. K. Draganović, *Hrvatske biskupije (Sadašnjost kroz prizmu prošlosti)*, str. 119.

⁶ Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000., str. 308-310.

broj popeo na 37,⁷ od kojih je jedan bio na studiju u Rimu.⁸ Broj svećenika fratara, članova Hercegovačke provincije, zajedno s onima koji su bili na službi izvan Hercegovine, popeo se 1944. godine na 187. Od tog broja na području Provincije, koja je imala samostane u Hercegovini i Hrvatskoj, bilo ih je 155.⁹

Osim samostana, na Širokom su Brijegu djelovali sjemenište, gimnazija i dom za učenike.¹⁰ Sredinom 1944. godine Provincija je imala 68 sjemeništara dok su gimnaziju ukupno pohađala 403 učenika, od kojih je njih 147 stanovalo u domu.¹¹ U mostarskom samostanu bila je smještena Franjevačka bogoslovija, u kojoj su se spremali budući članovi Provincije,¹² koja je bila središte intelektualnog rada¹³ i gdje se tiskao mjesečnik Kršćanska obitelj.¹⁴ U njoj je 1944. godine bilo 30 bogoslova, a još 12 ih je studiralo na drugim učilištima.¹⁵ S druge strane, biskupija je imala 9 bogoslova u Vrhbosanskoj bogosloviji u Sarajevu,¹⁶ a opravdano je pretpostaviti da je imala 33 sjemeništara u Travniku¹⁷ jer je biskup Mišić 9. lipnja 1939. službenim dopisom ravnateljstvu tog sjemeništa

⁷ Usp. Luka Pavlović, *Odgovj biskupijskog klera i osnivanje novih župa*, u: A. Luburić – R. Perić, *Za Božje kraljevstvo. Život i djelo nadbiskupa dra Petra Čule*, Mostar, 1991., str. 264-266.

⁸ Usp. R. Perić, *Da im spomen očuvamo*, str. 311-319.

⁹ Usp. "Dispositio personalis nostri jubilei centenarii 1844-1944", u: A. Nikić, *Hercegovački i bosanski franjevci između 1844. i 1944. godine*, Mostar, 1996., str. 240. – Naravno, ovdje nisu ubrojena braća laici i članovi s privremenim zavjetima.

¹⁰ Usp. Jozo Tomašević-Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997.

¹¹ Usp. "Dispositio personalis nostri jubilei centenarii 1844-1944", u: A. Hercegovački i bosanski franjevci..., str. 240.

¹² Usp. A. Nikić, *Franjevačka bogoslovija u Mostaru (1895.-1945.)*, u: *Stoljeće visokog školstva u Hercegovini. Sveučilište u Mostaru*, Mostar, 2002., str. 59-82.

¹³ Usp. Lina Štitić – Hamid Dizdar, *Bibliografija knjiga i periodičnih izdanja štampanih u Hercegovini (1873.-1941.)*, Mostar, 1958.

¹⁴ Usp. Draženko Tomić, *Kršćanska obitelj*. (I.: *Prikaz, mudroslovice, događajnica*; II.: *Bibliografija, kazala, ilustracije*), Mostar, 2001.-2002.

¹⁵ Usp. "Dispositio personalis nostri jubilei centenarii 1844-1944", u: A. Nikić, *Hercegovački i bosanski franjevci...*, str. 240.

¹⁶ Usp. Marko Hrskanović, *Odgovjitelji, profesori i studenti Vrhbosanske bogoslovije...*, u: P. Sudar – F. Topić – T. Vukšić, *Vrhbosanska katolička teologija 1890-1990.*, Sarajevo-Bol, 1993., str. 484-486.

¹⁷ Biskupije Mostar i Trebinje imale su 1. srpnja 1937. u Travniku 33 sjemeništara. Usp. K. Draganović, *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, str. 177.

ograničio godišnji broj svojih kandidata upravo na taj broj nakon što je primio izvješće da ih je na kraju šk. god. 1938./1939. bilo upravo toliko.¹⁸

U Hercegovini je na početku Drugoga svjetskog rata djelovalo i 178 redovnica.¹⁹ Sve su one pripadale družbama Sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga²⁰ i Školskih sestara franjevki.²¹ Sestre milosrdnice bile su članice družbe koja je sjedište i vrhovnu upravu imala u Zagrebu, odakle su i došle u Mostar, još u posljednjim godinama turske uprave. Sestre franjevke su od godine 1932. imale svoju vlastitu provinciju sa sjedištem u Mostaru, njihova vrhovna uprava bila je u Mariboru, odakle su prve sestre stigle u Mostar pred sam kraj 19. stoljeća.

Obje su ove redovničke zajednice u Hercegovini pred početak rata imale razgranatu humanitarnu i prosvjetnu djelatnost. Osim rada u mostarskim bolnicama, članice ovih dviju redovničkih zajednica vodile su godine 1937. dva sirotišta, pet osnovnih i sedam građanskih škola. Sestre franjevke brinule su se za jedno sirotište u Bijelom Polju (17 siročadi) i za još jedno u Mostaru (20 siročadi). Sestre milosrdnice imale su po jednu osnovnu školu u Mostaru (373 uč.), Tomislavgradu (170 uč.) i Ljubuškom (252 uč.), a franjevke po jednu u Bijelom Polju (115 uč.) i Međugorju. Sestre su isto tako utemeljile i vodile i tzv. građanske škole: Milosrdnice Žensku zanatsku školu u Mostaru (33 uč.) s konviktom (5 odgajnica) i Ljubuškom (33 uč.) s konviktom (9 odgajnica), a Franjevke Domaćinsku školu u Mostaru (35 uč.) te ženske stručne škole u Trebinju (50 uč.), Čapljini (60 uč.), Lištici (38 uč.) i Konjicu. Uz to, franjevke su imale i dječje vrtiće: Mostar (44 djece), Nevesinje (20 djece), Trebinje (20 djece), Konjic (20 djece), Lištica (24 djece) i Čapljina (16 djece).²²

U župama su djelovala društva Katoličke akcije: Križari (2 bratstva sa 71 članom), Mladi junaci (1 društvo sa 220 članova), Društvo katoličkih mladića (2 društva sa 206 članova), Društvo

---

¹⁸ Usp. Arhiv Biskupskog ordinarijata Mostar (dalje: ABOM), 788/1939. od 9. lipnja 1939.

¹⁹ Usp. K. Draganović, Hrvatske biskupije (Sadašnjost kroz prizmu prošlosti), str. 119.

²⁰ Usp. Berislava Vračić – Alfonza Kovačić, Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga. Družbine filijale.

²¹ Usp. Natalija Branka Palac, Stoljeće života..., Školske sestre franjevke u Hercegovini 1899.-1999., Mostar-Split, 2002.

²² Usp. K. Draganović, Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji, str. 500 i 518.

katoličkih djevojaka (3 društva sa 300 članova), Katolički muževi (1 društvo sa 47 članova) i Katolička žena (1 društvo sa 89 članova). Uz njih postojala su i vjerska društva: Treći red sv. Franje (53 ogranka), Društvo Srca Isusova (14), Društvo sv. Ante (8), Marijina kongregacija (3), Apostolat molitve (6), Bratovština Majke Božje Karmelske (6), Bratovština imena Isusova protiv psovke (7), Zadruga sv. Ante (4), Omladina sv. Ante (2) i Pjevačko društvo sv. Cecilije (3).

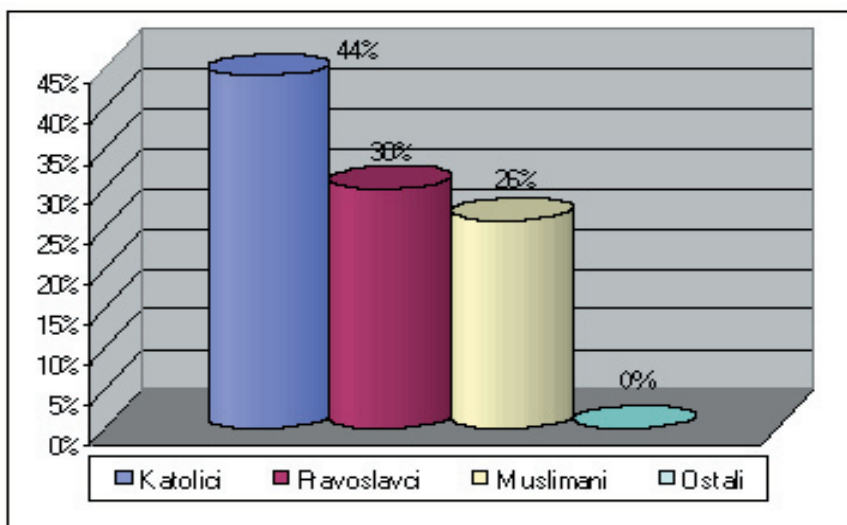
Što se tiče etničke i konfesionalne karte Hercegovine iz toga vremena, prema crkvenim izvorima od 1. srpnja 1937., na tom području je živjelo 183.088 katolika. Ali, kako nam nije poznat broj pripadnika drugih vjerskih zajednica u istoj godini, da bismo stvorili približnu sliku etničkoga i vjerskoga sastava tadašnje Hercegovine, moramo posuditi nekoliko godina starije podatke o njima. Naime, prema državnom popisu iz 1931. godine, uz spomenute katolike, Hercegovina je imala također 121.408 pravoslavaca i 105.738 muslimana. Uz njih tu je bilo 65 protestanata, 173 Židova i 7 ostalih (odnosno, samo 245 ostalih).²³ To pak znači da su katolici, ako se govori o cijelom području od Šuice do granice s Crnom Gorom i od Ivan sedla do Neuma, bili u relativnoj većini od oko 44 posto. No, to ipak treba uzeti s određenom rezervom jer priraštaj drugih između 1931. i 1937. godine, zbog navedenog razloga, nije uključen u ovaj račun.

1.2. Novo političko stanje i početak rata

Kao što je poznato, 10. travnja 1941. proglašena je Nezavisna Država Hrvatska unutar koje se našlo i cijelo područje današnje BiH, dok su neke ostale hrvatske krajeve anektirale Italija i Mađarska. Međutim, za bolje razumijevanje ratnih događanja, naročito na početku rata od velike je važnosti znati da je područje nove hrvatske države demarkacijskom linijom, koja se protezala otprilike od sredine današnje hrvatsko-slovenske granice do otprilike sjeverne crnogorske granice, bilo podijeljeno na njemački i talijanski interesni dio.

U toj preraspodjeli teritorija biskupije mostarska i trebinjska cijelim su se svojim područjem našle s donje strane demarkacijske linije, tj. u talijanskoj interesnoj zoni, koja se prostirala južnim dijelom NDH.

²³ Usp. K. Draganović, *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, str. 167.

Stanovništvo Hercegovine 1937. (1931.) godine

Rat, koji je u Mostaru započeo nekoliko dana prije nego na drugim stranama, iz dana u dan postajao je sve suroviji, a smrt je sijana iz različitih razloga: imperijalističkih, političkih, ideoloških, etničkih, katkad i vjerskih itd.

2. Mons. Alojzije Mišić i njegova uloga

2.1. Mišićev životni put

Biskup Alojzije Mišić rođen je 10. studenoga 1859. u Bosanskoj Gradišci i na krštenju je dobio ime Stjepan. Nakon osnovne škole koju je završio u rodnome mjestu (1866.-1870.), četiri niža razreda gimnazije završava u Ivanjskoj (1870.-1874.). Stupa u franjevački novicijat u Fojnici godine 1874., a prve redovničke zavjete polaže 1875. godine. U Gučoj Gori učio je filozofiju (1875.-1878.) a u Ostrogonu u Mađarskoj studirao teologiju (1878.-1882.). Svečane zavjete položio je godine 1880., a za svećenika je zaređen 7. srpnja 1882. Kao član bosanske franjevačke provincije bio je vjeroučitelj u Sarajevu (1882.-1884.), biskupski tajnik u Banjoj Luci (1884.-1891.), gvardijan samostana Petrićevac kod Banje Luke (1891.-1894. i 1904.-1907.), župnik u Bihaću (1894.-1903.), predsjednik

rezidencije u Visokom (1907.-1909.) i provincijal "Bosne Srebrne" (1909.-1912.).

Tijekom svećeničkoga djelovanja isticao se u organizaciji različitih društava. Tako je, da bi zaštitio seljake i pomogao im da se otkupe od kmetskih obveza, osnovao Hrvatsku narodnu zadrugu, a radi širenja kulture u Bihaću je utemeljio Hrvatsko pjevačko i tamburaško društvo "Krajišnik".

Papa Pio X. imenovao ga je biskupom u Mostaru 12. veljače 1912., zaređen je 18. lipnja iste godine u Rimu, te je potom 30 godina bio biskup u Mostaru. U njegovo vrijeme u Hercegovini je ustanovljeno 14 novih župa, sagrađene su 23 nove crkve i 21 župna kuća.²⁴ Svojim je postupcima, međutim, i netočnim informiranjem Svete Stolice o stanju na župama (1923.-1925.) otvorio put "hercegovačkom slučaju".²⁵

Trudio se oko otvaranja katoličkih škola časnih sestara²⁶ ali je u 30 godina službe odgodio samo 28 dijecezanskih svećenika.²⁷ Stoga

²⁴ Usp. M. Perić, Život i rad mostarsko-duvanjskih i trebinjsko-mrkanskih biskupa u zadnjih 100 godina, u: P. Babić – M. Zovkić, Katolička crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću, Sarajevo, 1986., str. 275-290; Anto Slavko Kovačić, Biobibliografija franjevacu Bosne Srebrne, Sarajevo, 1991., str. 259-263; Juro Šalić, Biskup fra Alojzije Mišić, u: Bosna franciscana 7/1997., str. 199-210; "Mp. o. fra Alojzij Mišić, mostarski biskup", u: Serafski perivoj 3/1912., str. 38; Mijo Sarajlija, Ustoličenje biskupa Mišića, u: Serafski perivoj 7/1912., str. 111-112; Boris Ilovača, Biskup o. fra Alojzije Mišić, u: Franjevački vjesnik 36/1929, str. 347-354; Biskup o. Alojzije Mišić, u: Napredak, Sarajevo, 1937, str. 104-106; Ignacije Gavran, Vrata u život, Sarajevo, 2000., str. 71-73; † Biskup Mišić, u: Katolički list 165/1942., str. 189-190; Franjo Lipovac, † O. fra Alojzije Mišić, biskup mostarski, u: Glasnik sv. Ante, 37/1942., str. 151-154; † O. Fra Alojzije Mišić biskup mostarsko-duvanjski i upravitelj mrkanjsko-trebinjske biskupije, u: Kršćanska obitelj 5-6/1942., str. 129-131; Sprovod pokojnog biskupa O. Fra Alojzija Mišića, u: Kršćanska obitelj 5-6/1942., str. 150-151; Berislav Gavranović, Povijest Franjevačkog samostana Petrićevac i franjevačkih župa u Bosanskoj krajini, u: Dobri Pastir 9/1959., str. 111-226; R. Perić, Da im spomen očuvamo, str. 50-51; Husnija Kamberović, Pismo mostarskoga biskupa fra Alojzija Mišića upućeno zemaljskom poglavaru Oskaru Potioreku 1913. godine, u: Prilozi / Contributions, Sarajevo, 2004., str. 211-218.

²⁵ Usp. M. Perić, Hercegovačka afera, Mostar, 2002., str. 92-110.

²⁶ Usp. T. Vukšić, Pogled na katoličko školstvo u Bosni i Hercegovini u XX. stoljeću, str. 287-309 (passim); V. Bogičević, Pismenost u Bosni i Hercegovini, passim; B. Vračić – A. Kovačić, Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga. Družbine filijale, str. 502-510, 536-540, 550-562; N. B. Palac, Stoljeće života..., passim; T. Vukšić, Školske sestre franjevke u Hercegovini i mostarski biskupi, u: Školske sestre franjevke u Hercegovini 1899.-1999., str. 117-158.

²⁷ Usp. L. Pavlović, Odgoj biskupijskog klera i osnivanje novih župa, str. 264; Marko Hrskanović, Odgojitelji, profesori i studenti Vrhbosanske bogoslovije..., str. 469-484.

mu treba prigovoriti zbog nedovoljne brige o svećeničkom pomlatku što se, na razini ilustrativna primjera, ponajbolje ogleda u podatku što je upravi sjemeništa u Travniku 1939. godine naredio da u svih osam razreda gimnazije ubuduće smije biti najviše 33 kandidata iz Hercegovine,²⁸ ili što kod pisanja svoje oporuke gotovo uopće nije mislio na svoje svećenike.²⁹

Kao svećenik, koliko je poznato, objavio je samo dva nekrologa,³⁰ a postavši biskupom, objavljuvao je svake godine pastoralne korizmene okružnice.³¹ Od tih poslanica samo se ona iz 1941. godine može na

---

²⁸ Usp. ABOM, 788/1939. od 9. lipnja 1939. – Zvuči upravo nevjerojatno da je biskup Mišić 9. lipnja 1939. ovim dopisom naredio ravnateljstvu sjemeništa u Travniku da u svih osam razreda gimnazije u jednoj godini ne smije biti više od 33 svećenička kandidata iz Hercegovine, što znači najviše četvorica u istom razredu gimnazije. Naime, do tada je ovo ravnateljstvo imalo potpunu slobodu primanja u sjemenište pa je Mišića 31. siječnja 1939. izvijestilo da su u tome času u Travniku bila upravo 33 njegova kandidata. Na to je Mišić gotovo pola godine kasnije odgovorio da broj svećenika u njegovim biskupijama udovoljava duhovnim potrebama. Odnosno, ustvrdivši tako, odredio je:

“Radi ovoga Ordinarijat biskupije Mostar, obzirom da je broj 33 /trideset tri/ gimnazijalca za biskupije Mostar-Duvno-Trebinje dovoljan za njene duhovne potrebe, (...) izjavljuje svoju odluku: – Prečasno Ravnateljstvo, za potrebe biskupije Mostar-Duvno-Trebinje odsada pa ubuduće ne primajte više preko 33 /trideset tri/ kandidata gimnazijalca. Kod broj 33 gimnazijalca za Mostar-Duvno-Trebinje neka ostane.

Koliko abiturijenata predje u bogoslovno Sjemenište, toliko novih primite, tako da ostanemo kod broja 33 /trideset tri/.

Ordinarijat biskupije Mostar tomu preč.[asnom] Ravnateljstvu centralnog dječakškog Sjemeništa u Travniku odgojnu stranu sjemeništarača, što može više da olakša, i slobodu kod uzgoja omladine ko budućih svećenika u svakom pogledu kod primanja kao i u ostalom da pruži, sa pouzdanjem dao je i ostavio slobodu da je bilo nevezano, potpuno slobodno. To nije bilo od nehata nego uz povjerenja.

Ovako se je Ordinarijat biskupije Mostar do sada držao, – što sada iznimno čini sa ovom izjavom, čini to uočiv odgovornost i potrebe biskupije.”

²⁹ Usp. ABOM, Mišićeva pisana ostavština. – Svoju oporuku biskup Mišić je na latinskom jeziku napisao 20. lipnja 1931. U njoj, nakon što je u 19 točaka razdjelio svoju imovinu različitim osobama i ustanovama, ništa ne ostavivši biskupiji koju je predvodio 30 godina, te nakon što je svojemu nasljedniku biskupu ostavio samo jedan prsten i pektoral te namještaj u sobi za spavanje, u 20. točki je odredio: “Ako štogod preostane, neka se 5.000 din. dadne za “Fond” bolesnih biskupijskih svećenika – i 10.000 din. za crkvu koja u Mostaru treba biti sagrađena u čast Blažene Djevice Marije.”

³⁰ Usp. Alois Mišić, † Petar Zimmermann, u: Vrhbosna 5/1892., str. 83-87; A. Mišić, † P. Gabel, u: Vrhbosna 12/1905. str. 214-216.

³¹ Usp. Ivo Bagarić, Pastoralne poslanice biskupa fra Alojzija Mišića, u: Nova et vetera 2/1980., str. 97-124. Isto u: Angažirani svećenik, Zagreb-Sarajevo, 1981., str. 268-295.

neki način smatrati ratnom, ali, budući da je posvećena temi obitelji i napisana prije negoli je započeo rat, ovdje nam nije zanimljiva.

Alojzije Mišić umro je 26. ožujka 1942. u Mostaru. Sprovodne obrede u Mostaru predvodio je 29. ožujka 1942. sarajevski nadbiskup Ivan Šarić. Istoga dana vlakom je prevezen u Banju Luku gdje je 31. ožujka, prema vlastitoj želji, pokopan u samostanskoj crkvi u Petrićevcu, nakon zadušnice koju je u istoj crkvi održao Jozo Garić, banjolučki biskup.³²

2.2. Početak rata u Hercegovini

Rat je u Mostaru započeo već na Cvjetnicu 6. travnja 1941. talijanskim bombardiranjem grada kad je oštećeno nekoliko zgrada i zrakoplovna luka na kojoj je, kako je u "Kronici biskupije" zapisao biskup Alojzije Mišić, zapaljeno 40 do 50 buradi goriva.³³ Talijanska vojska bombardirala je grad i nekoliko idućih dana, kad je znatno oštećena i katolička crkva, a Talijani su ušli u Mostar uvečer 16. travnja, nakon što se iz grada tog poslijepodneva povukla jugoslavenska vojska. U tih nekoliko prvih dana rata stanje u gradu bilo je kaotično, jer nova vlast još nije bila uspostavljena, a dotadašnja vojska, koja je bila zapravo srpska, nervozno se spremala na odlazak i istodobno iskaljivala svoj bijes. Zapravo, nakon službenoga proglašenja nove države neki su samozvani pojedinci s hrvatske strane željeli preuzeti vlast, čime su samo izazivali probleme. S druge strane, narod se bio uspaničio zbog bombardiranja i masovno je bježao iz grada, a jugoslavenska vojska, kojom je zapovijedao neki general Janković, još je bila u gradu i djelovala. Njezina tzv. đačka četa, kako piše Mišić, a to su zapravo bili pitomci vojne akademije,³⁴ zauzela je brijeg iznad biskupske palače, odatle je, posebice 14. i 15. travnja, iz topova, mitraljeza i pušaka otvarala vatru te su neke osobe ubijene. Prodrli su također u Iliće i Cim. Tamo su zapalili 138 katoličkih kuća i ubili osmero ljudi.³⁵ Stradali su također Rodoč,

³² Usp. ABOM, Mišićeva pisana ostavština. – Među ovim dokumentima sačuvana su dva detaljna opisa fra Borisa Ilovače u obliku zahvale, predviđene za objavljivanje u Hrvatskom narodu i Novom listu, te nacрта izvještaja koji je on poslao Kongregaciji za širenje vjere u Rim.

³³ Usp. ABOM, "Kronika biskupije", str. 310.

³⁴ Usp. Divljanje vojske i četnika po Mostaru i okolici, u: Kršćanska obitelj 5-6/1941., str. 184.

³⁵ Usp. Divljanje vojske i četnika po Mostaru i okolici, str. 184.

Gnojnice i Bijelo Polje, a planiran je i pohod na Čapljinu kako bi se ondje popalile kuće katolika. Biskup Mišić pokušao je to spriječiti poslavši dr. fra Leona Petrovića i dr. Spuževića da prosvjeduju kod generala Jankovića. U takvu je stanju u samome gradu strah katolika od katastrofe trajao sve do 16. travnja, kad je u šest sati poslije podne jugoslavenska vojska napustila grad, a u osam sati navečer zaposjela ga talijanska. Talijani su upravljali Mostarom do 28. travnja, kad su Hrvatima predali administrativnu upravu nad gradom i kad je iz Zagreba stigla hrvatska vojska.³⁶ To znači da su se sukobi u Mostaru i stradanja okolnih naselja dogodili u danima kad još uopće nije bila uspostavljena hrvatska vlast na ovom području. No, istine radi, ovdje svakako treba spomenuti da je general Janković, prije negoli je napustio Mostar, pokušao na neki način nadoknaditi barem materijalnu štetu koju je napravila njegova vojska u Iličima i Cimu o čemu svjedoči biskup Mišić: "Na intervenciju Biskupa i dr. Spuževića armijski general Janković, prvo nego je pobjego, iz armijske blagajne poslo je deset miliona dinara za popaljene kuće Iličićima. Novac je donio podpukovnik [?] Slovenac, dva dana u rezidenciji Biskupa stražario nad novcem, napokon došla predajna komisija, uz namieru i potvrdu da su novac u redu primili predao novac. Valja iztaknuti Dr. Spužević i ako je vrlo zaslužan da je general iz armijske blagajne izdjelio za pogorelece deset miliona, nije htjeo da sa novcem raspolaže, dijeli ga. Novac je uručio komisiji da komisija dijeli, a on zadovoljan da je utjecio neka se pogorelcima izplati šteta – povuko se."³⁷

2.3. Prve žrtve rata bili su Hrvati

Osim ovih stradanja Hrvata u Mostaru, koja su dijelom posljedica vojnog djelovanja radi zaštite kralja koji je, nakon bombardiranja Beograda, bježao iz zemlje, još bolnije stradanje katolika izazvali su bilečki pitomci 13., 14. i 15. travnja u okolici Čapljine.³⁸ Naime, odmah nakon propasti Jugoslavije i proglašenja NDH oko Čapljine se bilo rasporedilo nekoliko jedinica jugoslavenske vojske koju su Hrvati već bili napustili. Njima je u pomoć iz Bileće vlakom preko Trebinja pošlo "180 pitomaca pod vodstvom kapetana Milana

---

³⁶ Usp. ABOM, "Kronika biskupije", str. 313.

³⁷ Usp. ABOM, "Kronika biskupije", str. 312.

³⁸ Usp. J. Krišto, Katolička crkva i Nezavisna država Hrvatska 1941.-1945., str. 159 i 165.

Janketića (...), poručnika Mladena Dušanića, poručnika Ljubomira Vasića i narednika Dušana Dokmanovića. (...) Pitomci su se po naredbi mjesnog zapovjedništva u Trebinju Popadića imali združiti s odredom, koji je obrazovan u Trebinju, radi umirenja Čapljine, pod zapovjedništvom majora Pletikose. Također u tom odredu bili su kapetani Đurišić i Jokanović (...). Pred vlakom je išla jedna motorna terezina, zatim mašina s jednim vagonom u kojem je bio top s 15 pitomaca, a iza ovoga je išlo 30 vagona pitomaca i vojnika.”³⁹

Ta vojska, potpomognuta lokalnim srpskim ekstremistima koji su joj se pridruživali, na putu prema Čapljini započela je nasilje nad Hrvatima čim je došla do njihovih prvih sela. Krenulo je od Zavale i Ravnoga i nastavilo se preko Hutova sve do Gabele,⁴⁰ ali i u Ljubušcome i Seonici kod Tomislavgrada. O svemu tome biskup Mišić u svojoj kronici piše:

“U Čapljini su četnici došli iz Trebinja. Htjeli da opljačkaju grad i opljačkali. Digli se katolici, prihvatili oružje, opirali se. Jer su četnici bili spremniji, suzbili su katolike, zaklali ženu i dvoje djece u Strugama Vege Marka.⁴¹ Kad je katolicima stigla pomoć, suzbili su četnike, osvojili Čapljinu, mir uspostavili. Vojska talijanska otišla u potjeru za generalom Jankovićem. Stigli ga u Bileću i porobili. Lako ga bilo zarobiti, jer vojska armijskoga generala opala na 20 ljudi. Iz Bileća odveli su Talijani aeroplanom armijskoga generala Jankovića u internaciju u Italiju. (...)

U Čapljini četnici počinili su puno štete i preko dvadeset mrtvih katolika ostalo.⁴² U Ljubuškom jedan aeroplan, provenijencije kažu Jugoslavija, mitraljezima ubio nekoliko katolika. Jedan mrtav, tri ranjena. I u Duvnu aeroplan usmrtio je dvije žene župe Seonica. Katolici u Čapljini, Mostaru Ilići Cim i ako su imali razloga za revansch obzirom na paljevine brojne i smrtne slučajeve – nije bilo

³⁹ Usp. Zdravko Dizdar – Mihael Sobolevski, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.*, Zagreb, 1999., str. 85.

⁴⁰ Usp. Ivica Puljić – Stanislav Vukorep – \uro Bender (prir.), *Stradanje Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i poraća u istočnoj Hercegovini*, Zagreb, 2001., str. 19-20.

⁴¹ Jedan drugi izvještaj iz onoga vremena kaže da je žena Marka Vege ubijena s četiri metka a troje djece ranjeno. Usp. Ustaški front oko Čapljine, u: *Kršćanska obitelj 5-6/1941.*, str. 183. Ovaj članak opisuje upravo spomenute događaje i stradanje Čapljine i okolnih sela.

⁴² U mjestu Strugama kod Čapljine za vrijeme napada pitomaca iz Bileće ubijena su 23 Hrvata. Usp. I. Puljić – S . Vukorep – \ . Bender (prir.), *Stradanje Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i poraća...*, str. 20.

revanscha. Katoličko svećenstvo djelovalo je sve moguće pomirno i nije bio revansch što je svakom palo značajno, jer u godini 1918. kad je unišila srbijanska vojska u Herceg Bosnu Srbi pravoslavci i njihovo svećenstvo ponašali su se, posebno u Nevesinju, Ljubinju vrlo hostile. Žarili i palili tako da je Episkop Zimonjić moro letiti u Nevesinje, djelovati na svećenike i druge osobe, da se prođu progona i plačke.”⁴³

2.4 Mišićev pozdrav novoj državi

Biskup Mišić je mjesec dana nakon osnutka NDH, 9. svibnja 1941., uputio okružnicu “Svim katoličkim župskim uredima Biskupija Mostar – Duvno – Trebinje” (br. 670/1941),⁴⁴ kojom je pozdravio nastanak nove države nakon tolikih stoljeća narodne podčinjenosti drugim državama i njihovim vladarima, koje su ponekad i sami izabrali.

Podsjetio je najprije kako su Hrvati u najstarija vremena imali svoju državu, a kasnije “nezgodnim sticajem prilika u svijetu, (...), domaća nesloga doveli su da su nam pređi, istina slobodnom voljom ali u dobroj vjeri, predali narodni život, hrvatsku neodvisnost, samostojnost tuđinu”, koji je sve držao u svojim rukama pa se umjesto slobode imalo robovanje. No, “Bog, koji ravna sudbinu i dobro naroda, nakon tolikih patnja, muka, progona, pregaranja dao je hrvatskom narodu – sjevnula sloboda 10. IV. 1941., postao slobodan, neovisan od drugih.

Sloboda je najveće blago, što je G.[ospodin] Bog milostivo ljudima podario. Bogu hvala, eto imamo narodnu slobodu. Hrvatska neovisna. Za tu veliku milost zahvalni smo G.[ospodinu] Bogu, zahvalni i otadžbenicima, ljudima, koji su sve svoje pa i najdragocjenije žrtvovali, na kocku stavili za dobro hrvatskoga naroda, među tima prvak je, uzor kršćanin katolik, Dr. Ante Pavelić, Poglavnik”.

Upozoravajući potom kako je potrebno da cijela Hercegovina u tome času istupi kao jedna moralna jedinica, pisao je: “(...) naređujemo 18. svibnja 1941. u nedjelju neka se u svakoj pojedinoj župi zakaže javna sv. molitva, sv. misa; što više taj dan misi da dođe, ‘Tebe Boga hvalimo’ što svečanije održi, Bogu se pomolimo i

---

⁴³ Usp. ABOM, “Kronika biskupije”, str. 312.

⁴⁴ Usp. Kršćanska obitelj 5-6/1941., str. 165-166.

zahvalimo, a duhovnik s oltara ushitno i poletno, ali dostojanstveno i zbiljno sa ljubavi i obzirima, što je veliko svojstvo Kat.[oličke] Crkve, neka podsjeti vjernike, da hvaleći G.[ospodinu] Bogu na milosti, velikom otadžbeniku i suradnicima na radu i žrtvama, što poradiše i uspješe, savjesno, složno, mirno, dostojanstveno, marno radeć, još bolje štedeć, pokoravajuć se zakonu i uredbama, marno pazeć i vršeć Božje zakone, crkvene naredbe – čuvaju, što je s velikim mukama i naporima stečeno. Bože daj!”

Na kraju svoje okružnice upozorio je svećenike da na molitvu trebaju pozvati i predstavnike civilne vlasti te da nakon svega o tom izvijeste Biskupski ordinarijat.

2.5. Serija osveta

Nakon povlačenja srpske vojske iz doline Neretve i zločina koje je počinila, uslijedio je val osvete nad srpskim pučanstvom koje je ondje živjelo i dijelom sudjelovalo u prvim napadima na Hrvate. Tako se u svibnju i lipnju dogodilo stradanje Srba u Klepcima i bacanje u jamu u Šurmancima, odnosno tada su se iskaljivali “takozvani ustaše” ili “divlji ustaše”, koji su se bili oteli svakoj kontroli. Tako ih naziva Poglavnikov opunomoćenik za Hum i Dubravu (Mostar i Dubrovnik) u izvješću od 5. lipnja 1941. koji piše da se radi o ljudstvu bez ikakva izbora, komunistima i notornim alkoholičarima, što su preko noći postali ustaše, te pogazili ideale ustaškog pokreta, potkopali njegov ugled i navukli mržnju pučanstva.⁴⁵ Protiv progona nevinoga stanovništva reagirali su i mnogi župnici. Mišić piše kako su mu došli don Jozo Zovko i don Andrija Majić, obojica župnici, “pa plaćuć pripovijedaju strahote što ih izvode ustaše (...). Župnici sa strahom pripovijedaju strahote što ih izvode ustaše. Mole da ih se neizda da to oni prijavljuju crkvenoj vlasti jer vele, ako čuju ustaše, jao se nama.”⁴⁶ Nakon prikupljenih informacija biskup Mišić šalje u Zagreb don Andriju Majića da izvijesti o tim događajima, što je ovaj i učinio.⁴⁷ Mišić

⁴⁵ Usp. I. Puljić – S. Vukorep – \. Bender (prir.), Stradanje Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata..., str. 20-21.

⁴⁶ ABOM, “Kronika biskupije”, str. 314.

⁴⁷ Usp. ABOM, “Kronika biskupije”, str. 314. – Na str. 315 svoje kronike Mišić poimence spominje zauzimanje i fra Damjana Rozića, župnika u Gorancima, i fra Zlatka Sivrića, župnika u Mostarskom Gracu, kao i neke druge župe i njihove župnike, ali bez izričita spominjanja njihovih imena.

sa zgražanjem piše o progonima nevinih ljudi i spominje konkretna mjesta njihovih likvidacija (Ljubinje, Stolac, Gornje Hrasno, Klepci, Šurmanci, Mostar, Ljubuški, Međugorje). Spominje kako su i njega telefonski opominjali zato što je u kuću primio ustrašenu ženu dr. Lukača s djetetom čiji je muž bio odveden i ubijen.⁴⁸ Navodi čak i brojeve žrtava koji su do njega tih dana dopirali ali u drukčijem tonu spominje kažnjavanje nekih koji su zaista bili krivi jer je kod njih "pronađeno puno toga što je bilo ne samo ilegalno, nego odavalo revoltu" te zaključuje: "U ovom treba tražiti povod i nastup grozotama što su počinjene." Kao primjere takva ilegalna djelovanja spominje novu pravoslavnu crkvu u Mostaru, te manastire u Žitomisliću i Zavali, u kojima su pronađene jake radio-postaje "za davanje obavijesti daljnih krajeva o razvoju prilika u našim krajevima". Zbog toga, kaže Mišić: "Kažnjeni su sveštenici Mostara njih 4, Žitomislići 6, Zavala 3 jer su imali u crkvi postavljene dobro namješćene radio stanice, za obavještenje krugova van hrvatske države o prilikama i razvoju u zemlji."⁴⁹ Mišić, međutim, ne kaže ništa o tome kako su kažnjeni spomenuti svećenici niti spominje njihova imena.

U povodu glasila da će 28. lipnja, tj. na Vidovdan, u Hrvatskoj uslijediti progoni dijela pučanstva, 26. lipnja reagirao je čak sam Pavelić, posebnom zapovijeđu o strogom kažnjavanju svih koji šire takve glasine, koji su počinili ili će izvršiti zločin protiv bilo kojega hrvatskog državljanina.⁵⁰ Te progonitelje nedužnoga stanovništva poslije će nazvati "divljim ustašama", pozivom na njegovu zapovijed, 27. lipnja proglašeno je opsadno stanje i prijeki sud za počinitelje takvih zločina pa je tada zaustavljeno krvoproliće.⁵¹ Nažalost, taj je prekid bio samo privremen jer su se osvetnički valovi s jedne i druge strane nastavili smjenjivati. A kad su se umiješali i partizani kao treća strana, onda ubijanju nije više bilo kraja, pa je tragedija u godinama koje su slijedile poprimila apokaliptične razmjere, tako da žrtve ni do danas nisu do kraja evidentirane.

---

⁴⁸ Usp. ABOM, "Kronika biskupije", str. 313.

⁴⁹ ABOM, "Kronika biskupije", str. 315.

⁵⁰ Usp. J. Krišto, Katolička crkva i Nezavisna država Hrvatska 1941.-1945., str. 159. – Tekst Poglavnikove zapovijedi od 26. lipnja 1941. vidi u: J. Krišto, Katolička crkva i Nezavisna država Hrvatska 1941.-1945. Dokumenti, str. 68-69.

⁵¹ Usp. I. Puljić – S. Vukorep – \. Bender (prir.), Stradanje Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata..., str. 20-21.

2.6. Prvi prijelazi na katoličku vjeru

Glede prijelaza pravoslavaca na katoličku vjeru, u svojim zabilježbama iz tih dana Mišić je pisao: "Prilike su, danas, pojavila se sklonost prelaza na katolicizam. Jako je vele poželjna unija. Sreća po sav naš cjelokupni narod, njegovo nacionalno, vremeo, prosvjetno dobro, posebno poželjno sa gledišta vječnoga spasa bezbroj neumrlih duša, ipak nerazborit prozelitizam mora se izbjegavati, da to protivnici neizkoriste proti s.[vetoj] katol.[ičkoj] Crkvi. Katol.[ička] s.[sveta] crkva želi uniju, ali otklanja prozelitizam u koliko je ukrivan."⁵² Spominje zatim kako su brojni pravoslavci prešli na katoličku vjeru u župama Ravno, Stolac, Mostar, Goranci, Mostarski Gradac, Ljuti Dolac, Gabela, Klepci i Humac.

Postupak prijelaza odvija se tako da se prijavljuju kod nadležne civilne vlasti i izjavljuju da dragovoljno prelaze na katoličku vjeru. Potom donose potvrdu u župni ured da su najavili prijelaz u katoličku vjeru, i ondje dobivaju potvrdu da su primljeni u katoličku zajednicu. Prijavljeni i primljeni poučavaju se u vjeronauku, njihova djeca se krštavaju, odrasli idu u crkvu na misu, pripremaju se za ispovijed, bolesni se opremaju sakramentima; pa ipak, uza sve to, neki "bezakonicima ustaše" – nastavlja Mišić – dolaze pa, kad takvi izlaze iz crkve, hvataju ih i vode da im sude. Sve je to štetilo i hrvatskoj i katoličkoj stvari, da se drukčije tome pristupilo, moglo se dogoditi da katolici, s onima koji prijeđu, postanu većina u BiH, a ne da ovisi o milosti "muhamedovaca, koji su sa svoje nestalnosti poznati, prema vremenu bili ono što im je bolje konveniralo."⁵³

⁵² ABOM, "Kronika biskupije", str. 315.

⁵³ ABOM, "Kronika biskupije", str. 315-316. – "U Bosni Hercegovini konfesionalni je razmjer: grčko istočnih 1.200.000. Muhamedanaca 900.000. Katolika 700.000. Katolici manjina. Ali ako manjina, vjer.[?] vjersko moralno prosvjetnom snagom izrazitom i potenciranom sviješću katolici su se nametnuli drugima. BH sačuvali i dali obilježje hrvatske zemlje. Da ovo obilježje nebi ovisilo o milosti ičijoj – muhamedanaca, koji su sa svoje nestalnosti poznati, prema vremenu bili ono što im je bolje konveniralo: muhamedanac, Azijat, Austrijanac, Srbin, nego da se makar donjekle ustali osigura, dobro bi došlo kad bi se na zgodan način jedno 400.000 grčko ist.[očnih] prisajedinilo Katol.[ičkoj] crkvi. Njih novo prisajedinjenih 400.000 sa 700.000 katolika čini zamjernu brojku 1.100.000. To je većina, i ko većina daje smjer, obilježje, odlučuje, nije osudjena ko manjina da čeka na smilovanje drugih. U ovom smjeru i pogledu, ustaše i njihovi mandatori nesvjesno možda neizmerno puno štetili su hrvatskoj i katol.[ičkoj] stvari. A možda ne bi ni došlo do težih nemilih ispada, čak i revolta, ko je došlo ko u svakoj prevrtaniji i ne bi uzelo veći zamah..." – "Kronika biskupije", str. 316.

2.7. Zaštita života i imetka nedužnoga stanovništva

Osim već spomenutih svećenika, poznato je da su protiv stradanja nedužnoga stanovništva na različite načine reagirali i mnogi drugi crkveni ljudi.⁵⁴ Prije svega, biskup Mišić je nekoliko puta reagirao javno. Tako je npr. 30. lipnja 1941. objavio i poslao okružnicu "Svim kat.[oličkim] župskim uredima u biskupiji" (br. 797/1941.), o tumačenju već spomenute Pavelićeve zakonske odredbe o osiguranju osobne slobode, privatnoga vlasništva i posjeda pojedinaca, koje nitko ne smije dirati niti smije u posjedu smetati.⁵⁵ Preporučujući tu državnu odredbu, Mišić kaže: "Božja V. Zapovijed glasi: 'Ne ubij!' Gospodin Isus Bogočovjek dopunjuje Božju zapovijed, ne samo ne ubij, nego ne ljuti se, ne osvećuj se bližnjemu, jer po Bogu svaki čovjek je tvoj brat. (...)

Zaključak, Bog je dao čovjeku slobodu, Bog je zabranio ubojstvo, zabranio otimačinu, uništavanje, rušenje tuđega. To isto naređuje i zabranjuje u skladu s Božjim zakonima i državna vlast, stoga je dužnost svih duša vjernih Bogu, da se pokoravaju Božjim i državnim zakonima, koji su, kako vidite, skladni s Božjim. Ko se ne pokorava griješi, a usto bit će sa strane državne vlasti strogo kažnjen. Crkva sv.[eta] sve one, koji suprot Božjim zakonima ubijaju, o život čovjeka griješe, tuđu imovinu krivično nište, prisvajaju, ne će i ne može u isповijedi odriješiti, niti osloboditi od grijeha.

Ovo vjernicima s oltara oglasite, pročitajte, da znaju i ravnaju se, i sa malim tumačem preporučite."⁵⁶

(Nastavak u sljedećem broju).

---

⁵⁴ Npr. don Ilija Tomas, župnik u Klepcima, osim osobnih nastojanja u okolici Čapljine, odlazio je i u Mostar i u Zagreb da spriječi zlo, a postao je jedna od prvih svećeničkih žrtava, ubili su ga upravo oni koje je nastojao zaštititi, dok su ga "divlji ustaše" već prije toga namjeravali likvidirati upravo zbog nastojanja da zaštiti nedužne. Usp. R. Perić, Da im spomen očuvamo, str. 259. Potom svakako treba spomenuti dr. fra Dominika Mandića, koji je iz Rima 19. srpnja 1941. nadbiskupu Stepincu pisao molbu da se spriječe nepravde i progoni te da svećenstvo ne sudjeluje u progonima pravoslavaca i Židova. Usp. J. Krišto, Katolička crkva i Nezavisna država Hrvatska 1941.-1945. Dokumenti, str. 78-79.

⁵⁵ Usp. Kršćanska obitelj 8/1941., str. 249-250, gdje je objavljena cijela Mišićeva okružnica koja je drugim autorima poznata samo u dijelovima. Usp. J. Krišto, Katolička crkva i Nezavisna država Hrvatska 1941.-1945. Dokumenti, str. 69.

⁵⁶ Kršćanska obitelj 8/1941., str. 249-250.

IL VESCOVO DI MOSTAR ALOJZIJE MIŠIĆ (1912-1942) DURANTE LA SECONDA GUERRA MONDIALE

Riassunto

Quest'articolo, composto da due parti, s'occupa del ruolo del vescovo di Mostar Alojzije Mišić nei due primi anni della Seconda guerra mondiale. Nella prima parte viene descritta brevemente la situazione confessionale nella Bosnia ed Erzegovina e soprattutto lo stato della Chiesa cattolica nell'Erzegovina negli anni prima della guerra.

La seconda parte è dedicata allo stesso vescovo Mišić e al suo operato. Dopo aver ricordato l'inizio della guerra nella sua diocesi, di cui le prime vittime erano proprio i cattolici, viene presentato il suo saluto alla fondazione del nuovo stato croato. Poi, anche se generalmente aveva poca fiducia negli ortodossi, e nei musulmani invece non fidava per niente, all'inizio sperava che le conversioni al cattolicesimo fossero volontarie. Perciò pubblicò una circolare circa i passaggi.

Dai sacerdoti chiedeva un comportamento prudente nelle circostanze di guerra e l'aiuto ai poveri. Personalmente, o tramite i suoi rappresentanti, protestava contro le persecuzioni dell'innocente popolazione sia ortodossa che cattolica. Allo scopo di proteggere e aiutare questa gente più volte scrisse alle autorità statali, alla Conferenza episcopale di Zagabria e al comando dell'esercito italiano a Mostar.

L'accesso ai documenti della curia diocesana, oggi purtroppo, non è possibile perchè nel 1948 furono sequestrati dalla polizia comunista e mai riportati, così che non è noto neanche se esistono ancora. Però, da quel poco della documentazione, che è salvata e viene conservata in diversi archivi, era possibile comporre l'immagine dell'opera del vescovo Mišić durante la guerra fino all'aprile 1942 quando è morto. Questa descrizione certamente dovrà essere completata, però non è probabile che si troverà qualcosa che potrebbe indurre a delle interpretazioni radicalmente diversa da quanto è stato qui proposto.

La documentazione raccolta testimonia la gioia di Mišić per la fondazione dello stato croato che salutò augurando il progresso dell'intera sua popolazione. Era del parere che bisognava evitare il comportamento che poteva provocare la creazione dell'inimicizia tra la popolazione ortodossa e musulmana verso il nuovo stato. Però, pieno

della lunga esperienza personale, non coltivava la fiducia soprattutto nei musulmani. All'inizio della guerra, ingenuamente, credeva nella sincerità dei passaggi al cattolicesimo e nel rafforzamento dell'elemento cattolico. Però, rifiutava ogni tipo del proselitismo religioso.

Quando si è accorto delle ingiustizie commesse dai rappresentanti del governo statale contro la popolazione ortodossa, protestava energicamente e tentava di proteggere gli innocenti. Lo stesso faceva contro le persecuzioni dei cattolici, fatte già dall'inizio della guerra da parte degli ortodossi, dai partigiani di Tito e dall'esercito italiano. Da diverse parti cercava e chiedeva la protezione della gente non colpevole e dei loro beni. Però, purtroppo, pochi lo ubbidirono.